

POSLEDNJI SRBIN

BOBAN KNEŽEVIĆ

alnari
PUBLISHING

Beograd, 2009.

1

Ameri su definitivno otkaćena populacija. Šizofreničari. Baš dvostruke ličnosti. Treba da poživite godinu-dve među njima pa da shvatite da sve što ste mislili da znate o njima, njihovim navikama i kućnim ljubimcima, takozvani „američki način života“ prisutan u svakom kubnom milimetru celuloidne trake... nema nikakvih dodirnih tačaka sa stvarnošću. Ili je bar tako ovde u Srednjem Vajomingu.

Mogao bih da napišem knjigu (ej, tomove knjiga...) o njihovoj vožnji. Rikverc je za njih misaona imenica. A i šta će im kada su putevi dovoljno široki, a gde nema puteva tu su zelene površine kraj asfalta, a gde nema zelenih površina, postoje obližnje oranice, ili kakav zgodan proplanak... Ako ugledate vozilo da iz nedodije grabi ka asfaltu, šanse su pedeset odsto da će vam preseći put i ne pogledavši prema vama. O, otkud vi na putu, na desnoj strani, neverovatno, a nakjuče kada sam dolazila nije bilo nikog... Srećom, Amerika nije Libija gde je u svakom sudaru kriv stranac, tako da i pored desetak čukanja nisam dospeo ni na kakve liste za odstrel. Retrovizor, šta je to retrovizor? A... *ogledalo*. Stvarno mislite da je trebalo da stavim trougao ispred krivine?

Kamiondžije malo vade stvar, ali zaista retko navraćaju ovde između Kaspera i Bafala kuda ja krstarim svakog radnog dana. No, autostopera ima hrpa, što je čudno, s obzirom na to da bi čovek pomislio da svaki Amer od rođenja do groba samo prelazi iz vozila u vozilo. Bilo kako bilo, ima ih gomila, uglavnom petnaestogodišnjaci, najviše osamnaestogodišnjaci, poneki stariji... obožavam ih, doduše, oni manje vole mene... Već me znaju, sklanjaju se, beže, vešaju na obližnje drveće... očekujem da počnu nositi otrov u zubu kao poslednje sredstvo.

Otrov, da, glupa reka uz koju se put prostire zove se upravo tako: Otrov. Neki nesretni traper je svojevrmeno skviknuo popivši malo vode. Nikada nije objašnjeno šta mu se dogodilo, niti provereno da li je priča uopšte istinita. Ali ime je ostalo.

Moj nastup je uvek isti, priredio sam ga najmanje pedeset puta do sada, pedeset puta ovde, u Vajomingu... i mnogo stotina puta negde tamo u kanjonu Vrbasa pre... milion godina. Vozim lagano, petom brzinom trideset kilometara na čas, dvanaestocilindrični motor iz osamdeset pete preteće prede, ventili zveče... povezem neko nesretno čeljade, najbolje je kada je osoba (muško, žensko — nema značaja) sama... i tako, put širok, ne baš ravan, i ovde ima nekakvih brda i kanjona, ali pregledan, i vozim tako iritirajuće sporo, ja koji sam bezbroj puta u punoj brzini okretao postrance auto na trgu u Petrovcu, okretao oko flaše i nikad je nisam zakačio... automobile koji nisu vredeli ni koliko migavac na ovoj testarosi... vozim izluđujuće sporo da mladić ili devojka, čak i da je gluvonem, najzad kaže: „Šta je, bre (ne kaže baš *bre*, ali kad god neko upotrebi poštapalicu koju ne razumem, ja je u sebi doživim kao *bre*), zar ovo ne može brže?“ Ili: „Ovakav auto ne zaslužuje da se vozi *ovako*.“ Ili samo upadljivo gledanje na sat i čežnjivi pogledi ka automobilima koji jure kraj nas brzinom od pedeset pet dozvoljenih milja i ni inč brže. Onda ja obično pustim volan ili, ako je baš krivina, ostavim prst na njemu, okrenem se potpuno dotičnom ili dotičnoj, unesem mu/joj se u lice i kažem: „Može.“

Tada se nebo otvara. Ubrzanje lepi junosu za sedište, glava mu nemorno udara u naslon; desetak sekundi kasnije svih trista devedeset konja galopira polupraznim autoputem. Nema usporenja na prevoji — niti u krivinama niti kod preticanja, samo napred, brže, brže... testarosa je prokletu dobar auto za jurnjavu, bogohuljenje je što je iz predivne Italije preneti u okruženje u kome tek svaki pedesetomilioni ti vozač (hm, osoba koja drži volan dok se auto kreće) nadmaši bar jednom u životu magičnu granicu od sto milja na sat, što je jedva polovina njenih moći.

Desilo se jednom prilikom da je jedna devojka, nema i bleđa sve vreme, u trenutku kada sam ipak usporio zbog prepreke na putu (vetar je otkinuo grane iz okolne šume i strateški ih preprečio preko kolo voza) samo rekla: „Baš sam dovde htela“ i ostala tamo u nadolazećem sumraku, na vrhu bezimene šumovite uzvisine, kilometrima izvan bilo kakvih naznaka civilizacije. Desile su se i mnoge druge stvari, ali ni-

ko nije zadržao podignut prst preda mnom ako se prethodno već vozio, ili bar imao prijatelja koji je iskušao Ljubičastog Demona... Jedan jedini put, jedan mladić, tek što smo krenuli, upita me da li sam ja taj i taj o kome priča celo naselje i da li ću i njega da provozam kao ostale. Pola minuta kasnije morao sam da stanem da mi vrištavac ne bi iskočio iz kola.

I tako sam ostao bez autostopera. „Ovo je prekrasan grad na Srednjem Vajomingu“, zamišljao sam da pričaju turistima, „ovde je nacionalni spomenik iz građanskog rata, ovde je sahranjen poslednji Indijanac iz plemena Šošoni, onde je kaubojska statua, ovde je kuća čuvenog Rekse Milera, a onaj ljubičasti sportski auto (ne očekujete valjda da neki Amer raspozna ne baš najtipičniji ferarijev model) to je đavolov izaslanik, nemojte ni gledati dugo prema njemu...“

Ponekad sam iznajmljivao automobile zabave radi, ali su se autostoperi odmah prekomandovali da zagledaju i u vozača, tako da više nisam imao šanse. Nastupili su posni dani.

Prskala je nekakva kišica, česta u ovim krajevima s jeseni. Čudesno sitna, zasićena mirisom četinara, okrepljujuća. Bilo joj je potrebno najmanje desetak minuta da u celosti nakapa na vetrobran, ali sipila je satima i sve unaokolo je bilo potpuno mokro.

Toliko sam se bio odvikao od scene podignute ruke da gotovo da sam prošao kraj devojke koja me je zaustavljala negde na izlasku iz Kaspere, ne shvativši šta ona u stvari hoće. Ali njen očajni pogled me je prenuo. Zakucah se u mestu. Uprkos uređaju za kontrolu kočione sile auto malo prokliza. Dok sam razmišljao kako je došlo do toga, ona pri trča do kola i poče da grebe na vrata. Otkoćih ih i ona munjevito uskoči.

„Hvala“, dahnula je. „Sat vremena čekam, niko da naiđe, a i kada se nekom omakne, niko da stane...“

Gledao sam u nju, gotovo blenući. Bila je božanski lepa, ali najmanje četrdeset godina stara. Možda i čitavih četrdeset pet... možda, možda... najednom shvatih da ne znam. Uvek sam imao taj problem oko procene starosti ljudi. Kada sam bio klinac sve koji su bili preko trideset doživljavao sam kao starce, a neke zaista smežurane starce procenjivao sam na pedeset. Sada viđam lepoizgledajuće ljude od pedeset godina, a oni smežurani starci su zapravo dobrodržeci osamdesetogodišnjaci. Nekako mi se čini, da će mi jednog dana, kada ja budem imao pedeset, to delovati kao „najbolje doba“.

„Niste izabrali dobro mesto za stopiranje“, rekoh najzad, napustivši traktat na temu starosti i utiska. „Na izlasku iz grada stoji gomila dece i vreba. Ko god želi nekog da poveze, bira iz te gomile. Niste imali šanse da vam neko ovde stane.“

„Zar“, nasmejala se veselo. „Ja sam mislila da kada pada kiša niko ne želi autostopere zbog blata i vlage koja se unosi u kola.“

Pažljivije sam je pogledao. Nekakva nota bliskosti apsolutno nesvojstvena Amerikancima izbijala je iz nje. Preplanuli ten, možda čak i Evropljanka... samo poreklom, naravno. Govorila je čist engleski, možda ne baš sa naglaskom iz Srednjeg Vajominga, možda kalifornijski ili čak kanadski, ali nije bilo sumnje da joj je *maternji*. Toliko sam naučio da razaberem za ovih osam godina potucanja po Severnoj Americi.

No, to ništa ne menja. I da je velečasni namesto nje, snašla bi ga ista sudbina — predugo sam apscinirao da bih dopustio sebi ikakav tračak sentimentalnosti. Slegnuo sam ramenima i sledećeg trena auto je kliznuo napred... jedva premašujući brojku trideset na brzinometru. Obrtomer je drhtao na petsto pedeset... tiho brujanje pokazivalo je da motoru sve ovo baš i ne prija najviše na svetu, ali voleo me je i izdržavao je i gore stvari...

„Mogu li da zapalim?“ upitala je nakon nekog vremena.

„Kako da ne.“

Posegla je za dugim, mirišljivim cigaretama, ponudila i mene što sam odbio, onda pripalila, ujedno se uvaljujući dublje u naslon, istegnuvši noge u tesnim pantalonama nekud u daljinu. Nije Amerikanka, bio sam siguran, bar ne duhom. Ne postoji čist Amerikanac koji pre nego što otključa auto već nije priheftan pojasom.

„Idete do Bafala?“ upitala je.

„Skroz do jezera.“

Pitanje je glupo, jer između Kaspera i Bafala živi tek koja stotina ljudi u proređenim naseljima i nešto farmi, ali ne ličim li joj valjda na kokošara. Izgledalo je kao pitanje reda radi, u stilu „lepo vreme danas“, ali nije bilo...

„I planirate da stignete do ujutru?“ dodala je.

Bila su potrebna dva cela minuta da shvatim izrečeno.

„Mislite da vozim presporo?“ upitao sam, nastojeći svim silama da prikrijem ustreptalost glasa.

„Brzina ti je taman da mogu lepo da izađem iz auta, ispišam se na miru i lagano vratim, a da ne odmakneš ni za tri dužine kola.“

Bože! Nisam siguran da je rekla baš tačno to, niti da je izrekla bilo koju od ovih reči, ali meni je zazvučalo upravo tako. Znam da je upotrebila mnogo manje reči. I kao da je bilo nekakve prikrivene pretnje u tom najednom hladnom glasu. Ponovo sam je pogledao. U nadolazećem sumraku, igra senki brisala je obeležja starosti s njenog lica i gotovo da mi je izgledala kao devojčica: prkosno pretpubertetsko derište koje misli da mu je sve dozvoljeno i ponaša se kao da mu je sve dozvoljeno, nesvesno da se život ne sastoji samo od golicavih priča. Trebalo bi da se sunem tako da joj osmeh spadne u dupe, ali nisam to učinio. Nisam učinio ništa. Auto je klizio dalje, obrtomer kao izliven na petsto pedeset, umilno zvečanje ventila i prednjeg lanca davalo je neobičnu podlogu ovom razgovoru.

„Možda te plaši mokar kolovoz“, najumilnijim cvrkutom na svetu.

Najednom sam želeo da još više usporim, da još više odložim polutanje, da joj dopustim da kaže sve što ima. Glupa derišta su je delegirala da me zajebava, nema druge. O, kako će osveta biti strašna. Ima da joj spadne šminka s lica, farba s kose... more, upišaće se ti meni tu na sedištu, i upišati i usrati... Huh!

„Kada si stao, obradovala sam se da ću se konačno provozati u pravom ferariju, onako ljudski, punom brzinom.“

„Misliš svih sto osamdeset milja na sat.“

„Samo! Pih, ja sam bila ubeđena da ovo ide preko dvesta... ne znam otkud mi taj podatak... u pravim rukama, naravno.“

Ima, bre, menstruaciju da dobiješ...

Krenuo sam tako silovito da sam sâm sebe iznenadio i gotovo sleteo s puta. Počinjala je nekakva blaga nizbrdica tako da je auto mnogo lakše primao gas nego na ravnom. Osećao sam i nagoveštaje nestabilnosti na vlažnom kolovozu, ali nije mi više bilo povratka. Žena je izronila iz sumraka i bacila mi rukavicu u lice. Čak ni smrt nije dovoljna pretnja da me odvрати od namere da je prigodno kaznim.

Molio sam Boga da mi nešto nepredviđeno ne iskrсне na putu jer ne bi bilo šanse da se zaustavim. Jurili smo kroz nadolazeći sumrak kao demoni. Nisam palio ni svetlo, vozeći na granici vidljivosti, kao da sam Rus. Devojka je ostala mirna. U jednom trenu, istegla je svoj vrtić prema meni da bi osmotrila brzinomer, dahnula nešto nerazumljivo, ali nipodaštavajuće i zavalila se ponovo, otpuhnuvši dim prema šoferšajbni. Dosada je isijavala iz nje.

U dva-tri maha, auto se čak i zanosio na putu, preteći da mi se otrgne. Osećao sam ukus straha u ustima, straha od puta, od greške, od nepredviđenih događaja, a najviše — straha od čudesne žene. Gledala me je nekakvim neljudski podsmešljivim pogledom tako da sam načisto podivljao. Ali nije se imalo više šta učiniti, osim da izginemo, naravno. Gotovo da sam bio spreman da okrenem auto u šumu samo da doživim tren užasa na njenom licu. Možda bih to i učinio da nisam osećao, negde duboko u sebi, jasno kao studen smrznutog drveta da joj ni tada osmeh ne bi spao s lica.

Još jedna krivina pred ulaskom u grad, gotovo da smo se propeli na dva točka... Palim svetlo i usporavam do nekakve normalne brzine. Ne smem da je pogledam, osećam se glupo i izigrano, kao dečak koga je učiteljica uhvatila u trenu kada joj je zavirio pod suknju na stepenicama.

„Hej!“ rekla je. „Nije to ništa. Bio si dobar, zaista. Vrlo dobar.“

Pogledi nam se sreću: poštovanje u očima, ne poruga.

„Gde želiš da te odvezem?“ gotovo da mucam. Mrzim sebe toliko da ne mogu da se pogledam u *ogledalo*.

„Izašla bih u centru, ako nemaš ništa protiv.“ Tren pauze koja me zbunjuje. I izrečeno me zbunjuje. A ponajviše me zbunjuje ono neizrečeno. „Čuj...“ pomera se bliže meni. Glas joj postaje baršunast. „Imam predlog za tebe. Ovih dana će mi biti potrebne usluge tako dobrog vozača. A i kola ti nisu za bacanje, posebno ako uradiš nešto sa ovom prašinom...“ povukla je prstom po instrument tabli dodirnuvši me ovlaš po ruci pri tom. „Predlog je malo neobičan, ali mislim da imaš muda za to.“

Baš je to rekla, od reči do reči.

Možda je pokazala kao da šakom pridržava nešto otežalo viseće, a možda se to samo učinilo mom zgranutom mozgu.

Prošli smo centar i ja stajem uz ivičnjak. Iščekujem a srce mi tuče u grlu, lepo ga osećam, otkucaj po otkucaj. Nekakav divlji nemir me obuzeo, pomišljam da joj kažem da izađe i da nikada ne saznam šta je ponuda, ali znam da neću to učiniti i ne činim.

„Vidiš, ima jedna žurka, skup, ovih dana. Ogroman parking, mnogo kola, ne zna se koja su od kojih lepša, brža, poželjnija... Okupljanje traje celu noć, svašta se događa, a onda ujutru, tu si mi potreban, tačno u pet nula nula razlaz“ — Razmahnula je rukama, a oči joj dobiše crveni sjaj. — „Svi uskaču u svoje ljute mašine i kreću punom brzinom,

ali... unatrag. Onaj koji prvi stigne do mosta, car je, ostali su podanici... Onaj ko udari nekog, budala je.“

Priča deluje kao da je sa druge planete.

„Ne moraš odmah da se odlučiš. Razmisli, imaš nekoliko dana. Kada se vidimo sledeći put, odgovorićeš mi. Važi?“

„OK. Svako predveče vozim iz Kaspera. Svako jutro idem ka Kasperu. Stajem svima koji stopiraju, ali niko neće da se vozi sa mnom.“

„Ne znaju deca šta je prava stvar“, kaže ona uz osmeh, a meni se iz ove blizine, pod izobličenim odblescima neona namah učini da je još starija nego što sam prvi put pomislio. Dok sam kao opčinjen posmatrao naboranost oko njenih usta i očiju ona se ispravi na sedištu i lice porinu u senku.

Nema nikakvog pokreta niti zvuka između nas, ipak, kao da se nešto menja. Vreme neizrečenosti stoji. Onda, jedva primetno, usne joj se pokreću, gotovo na drhtaj to liči, ali nema glasa, neizrečenost opstaje.

I kada najzad gipkim pokretom iskoračuje napolje, doživljavam to kao olakšanje.

„Vidimo se“, bile su reči stopljene sa žamorom ulice.

„OK“, promumlah za sebe.

I već je gotovo zalupila vrata, kada se naže prema meni i šapnu: „Veruj u sebe... Ja znam da ti to možeš.“

Praznim pogledom pratim šarenu igru neonskih reklama bioskopa Linkoln u pasažu u kome je nestala. Izmakla mi je s vidika nekako munjevito, brže nego što se pojavila, kao da sam prisustvovao ubrzanom filmu, nekoliko dugih, predugih koraka i jednostavno je nema više, na tren pomišljam da je isparila pre nego što je zamakla za zgradu. Žurba kojom se udaljila deluje mi neprimereno na sve moguće načine, ali ne mogu ništa da učinim, raznobojna praznina titra na nepoznatim licima koja kao da sva zure u mene, a onda grad nastavlja svoj život. Ponuda koju mi je žena servirala potpuno je suluda, nema šta, pri tom definitivno neverovatna. Ne postoji nijedan parking u Americi sa koje se kreće u rikverc. Nema dovoljno Amerikanaca koji umeju da ubace u rikverc... U Italiji možda, u Italiji takve stvari sigurno postoje, konačno, oni su ih i izmislili, ali ovde... ovde toga ne može biti.

Doduše, neznanka nije rekla ništa o tome gde je zabava.

Iseljeničke legende: **Četvorosusret sa Zelenoglavim**

Priča ispočetka izgleda obično. Kao i sve druge priče, sasvim naličuje događajima koji svojim bledilom ne zaslužuju da budu zapamćeni i ikada pomenuti, a onda, u nekom trenu, iskorak u stranu i stvari počinju da se odvijaju u neočekivanom i neumoljivom sledu.

Iseljenik je Jovan Draženović. Ali u trenutku kada ova priča počinje on je odavno mrtav. Preminuo je od starosti u svom kućerku na periferiji Sijetla, jedinom materijalnom dobru koje je stekao za trideset dve godine iznožavanja po katakombama industrijskog dela Zapadne obale. Izdahnuo je okružen porodicom i prijateljima. Možda je jednim od poslednjih pogleda obuhvatao širinu okeana, tako različitog od uzavrelog kanjona Unca u kome je odrastao, i možda je mislio o ko zna čemu, ali reči upućene jedincu Nikoli bile su razgovetne i jasne. Amanet izgovoren na samrtničkoj postelji — ima li veće odgovornosti i časti koju sin može primiti od oca?

I evo ga sada, pet godina kasnije, Nikola Draženović, Nicolas Drayton u svim dokumentima, grabi predelima koje ni sanjao nije da će ikada posetiti, ni slutio da postoje ovakve zabiti, hrli ka svojoj sudbini brzinom i neumitnošću kamena koji se omakao ka dnu kanjona; vozi se u iznajmljenom automobilu, obliven znojem od vrućine i smornog puta kome kao da nema kraja. Neobično polje, prepuno stenja, žbunja i kržljavog drveća, zatravljena kosina planine kojoj se ne vidi vrh odmiče u nedogled. Sa donje strane, polje je zasečeno dubokim kanjonom, uz koji se isteže put. Tanka asfaltna traka udaljena je od provalije pedeset do sto metara i zalazi u neravan deo terena kao da graditelji nisu imali hrabrosti da priđu bliže ambisu. Nikola je umoran od svega, a najviše od neobičnog terena koji, povremeno, kao da prko-

si logici i gravitaciji. S njim u kolima je i njegov sin, dvanaestogodišnji Luka, Luke, *Luuk*.

I sâm put kao da se postepeno sužava te povremeno izgleda kao da će se prekinuti, kao da su graditelji zastajali i razmišljali da odustanu, pa onda ipak nastavljali. Ali Nikola zna da za njega nema odstupanja i da mora izdržati do kraja, ma gde to bilo, ma šta to podrazumevalo, ako ni zbog čega drugog, onda zbog pozitivnog primera sinu. Oni grabe, užarenom asfaltnom trakom, nesvesni dubine provalije koju prate i golemosti planine koje ih natkriljuje.

Najednom promena, vozilo kraj puta, crveni karavan i čovek naslonjen na njega, puši zagledan neodređeno u daljinu. Sledeća stvar koju je Nikola zapazio bilo je da više asfalta nema i da se ružni makadam proteže do sledećeg zavoja. Usporava naglo i staje tik na poslednjim delićima asfalta. Onda izlazi i pravi nekoliko protežućih koraka. Čovek, i dalje naslonjen na svoj automobil, okrenuo se sada prema njemu... obično lice četrdesetpetogodišnjaka u kariranoj košulji kratkih rukava. Automobil, pasat karavan prepun je kartonskih kutija, a iz jedne otvorene vire knjige. Čovek baca pikavac na tlo i gazi ga. Tada Nikola vidi da je na haubi automobila rasprostrta nekakva mapa.

„Martin Brod“, progovorio je. „Je li ovo put koji vodi u Martin Brod?“

Čovek je skrenuo pogled ka Nikoli. „Ako ovo nazoveš putem, onda ćeš stići.“ Bacio je pogled na mapu. „Ja sam krenuo za Bihać, ali mi se dvadeset kilometara ovakvog puta ne dopada, mada na mojoj karti stoji da je sve asfalt. Očigledno neka lokalna manipulacija.“

„Da nema nekakvih raskrsnica? Lutam već pola dana ovuda...“

„Po mojoj karti nema, ali ko će ga znati, ima ucrtanih nekih sela, a onda se ispostavi da su to zapravo dve-tri kuće. Sumanuto je šta sve ovde ljudi podrazumevaju pod pojmom *naseljeno mesto*.“

Nikola je posmatrao makadam i nije mu bilo žao iznajmljenog automobila nego drndanja i prašine kojoj će biti izloženi.

Čovek se pomerio ka Nikoli, a lice mu je postalo zaverenički prijazno. „Ako bi ti sada, recimo, kupio neku knjigu od mene, to bi definitivno bilo najčudnije mesto gde sam prodao neku knjigu.“

„Ja inače ne kupujem knjige, pa je svako mesto na kome mi neko uvali primerak već samim tim izuzetno.“

„Vi ste iz inostranstva, zar ne, živite daleko oдавде, dolazite u svoj rodni kraj? *Blago cara Radovana* je prava stvar za vas.“

„Ne bih, zaista, ne čitam knjige.“

„A omladinski roman za dete“, pokazao je na Luku. „Imam sjajne stvari za njegov uzrast.“

„I verovatno za svaki drugi uzrast, ali ajde da se ne iscrpljujemo po ovoj vrućini. Moramo dalje, putujemo od jutros kolima, a pola dana pre toga avionom uz dva presedanja i hoću već jednom da stignem.“

„Ti u stvari ne voliš da radiš neobične stvari.“

Nikola otpljuna u stranu. „Ako ovo što trenutno radim nije dovoljno uvrnuto, onda zaista ne znam šta bi zavredelo da se tako nazove.“

„Pa kupovina knjige na ovakvom mestu. Zamisli kakva bi to uspomena bila.“ Čovek kao da se smeškao uglovima usana, ili podsmevao, Nikola nije mogao da dokuči. Odmahnuo je glavom. „Nikakvu knjižurinu ne planiram nikuda da nosim.“

„Imam i tanka izdanja, prepričane verzije... ajde, bre, kupi knjigu, malera radi.“

„Čijeg malera?“

„Pa svog. I mog. I njegovog.“ Pokazao je na Luku.

„Neću. Hvala na informaciji, idem dalje. Zaista.“ Omahnuo je rukom i gotovo utrčao u automobil. Neko vreme je pratio ponašanje akvizitera u retrovizoru ali ga je prečesto odskakanje i treskanje po putu upozorilo da bi ipak trebalo da gleda na put i da ne bi bilo loše da uspori.

„Kakav napadan čovek“, mrmljao je sebi u bradu.

„Zašto se ovoliko truckamo?“ pitao je Luka.

„Pogledaj kroz prozor“, odgovor mu otac.

Nekoliko stotina metara dalje, makadam je ustuknuo i asfaltna traka besprekornog izgleda oteгла se u beskraj. Beše to potpuno iznenađenje za Nikolu... prvo je jurnuo kolima kao da isprobava stazu, a zatim sasvim usporio. Praznina koju je povremeno nazirao stvarala mu je nelagod. Onda se opet setio akvizitera i bi mu drago što stoji tamo i misli da je put loš i što će ići okolo.

*

Neobično polje, prepuno stenja, žbunja i kržljivog drveća, zatravljena kosina planine kojoj se ne vidi vrh odmiče u nedogled. Sa donje strane, polje je zasečeno dubokim kanjonom, uz koji se isteže put. Sa druge strane provalije, tamo gde nema puta, gomilaju se šumarci i, u daljini, nepregledna prostranstva tamnozelene šume. Sem tog asfalt-nog puta nema nikakvih drugih naznaka civilizacije... i upravo na tom

mestu, u času bliskom podnevu, sreću se dvojica ljudi. Oni se nikada ranije nisu videli, niti su znali za postojanje onog drugog, ali nedokučivom voljom sudbine, njihove životne staze se stapaju.

Jedan, mladić, dečak skoro, hoda niz planinu, neobičnom strminom kojoj se ne vidi gornji kraj; visok je, štrkljav, odenut u pretesnu kariranu košulju koju ne može da zakopča i pantalone koje mu dosežu jedva do listova. Bos je, gazi mirno podlogu koja je mešavina sasušene trave, kamenja i stvrdnute zemlje, hoda malo povijenih ramena, koščat, snažan... u jednoj ruci nosi ogromnu sekiru. Spušta se strminom, sa planine kojoj se ne vidi vrh, hoda pravo ka asfaltnom putu i provaliji koja kao da nema dna.

Drugi čovek se vozi u iznajmljenom automobilu, obliven je znojem od vrućine i smornog puta kome kao da nema kraja. Umoran je od svega, a najviše od neobičnog terena koji, povremeno, kao da prkosi logici i gravitaciji. Njegovo ime je Nikola Draženović, mada sada u svim dokumentima stoji Nicolas Drayton. S njim u kolima je i njegov sin, dvanaestogodišnji Luka, Luke, *Luuuk*. Oni grabe, užarenom asfaltnom trakom, nesvesni dubine provalije koju prate i golemosti planine koje ih natkriljuje.

Tačno u trenu kada je mladić sa sekirom zakoračio na asfaltnu traku, nimalo ne reagujući na njenu usijanost, u njegovom vidokrugu, tek kojih pedesetak metara udaljen pojavio se crveni automobil. Mladić je mogao u svom višecasovnom hodanju koračati tek mrvicu brže ili sporije, a vozač automobila je mogao u svom celodnevnom putovanju ka ovim krajevima jednom manje ili više skrenuti s puta i susret bi bio izbegnut... Ipak, sa stanovišta konačne sudbine svih učesnika, to je bilo potpuno nevažno.

Mladić sa sekirom je zastao da propusti automobil. On se dobro osećao u planini i šumi, mogao je s lakoćom oboriti svako stablo koje bi pozeleo, ali u procenama sa ljudima i, posebno, samohodnim mašinama, nije bio baš najbolji.

Potrajalo je dok se vozilo nije dovuklo do njega, a onda je shvatio da neće proći.

Automobil je stao na sred puta, ali to, izgleda nikome nije bilo važno. Vozač je izašao s druge strane i napravio nekoliko protežućih koraka. Onda je ugledao sekiru i za tren pomislio da sve ovo možda i nije bila baš najbolja ideja. Podigao je oči ka mladiću, ali on je gledao na

drugu stranu, u unutrašnjost kola gde se nalazio njegov, sada malo živ-nuli sin Luka.

„Hej!“ viknuo je, ali prostranstvo proguta zvuk i učini mu se kao da ni sam sebe ne čuje.

„Martin Brod“, progovorio je tiše. „Kako mogu da stignem u Mar-tin Brod?“

Mladić je skrenuo pogled ka Nikoli: izražajne, oštre crte lica uokvirivale su dva tamna oka, kameno lice i pogled bez dna. I ničega ne beše u tom pogledu, samo tamno beznađe. Nikola poželee da klone u sedište, upali auto i netragom nestane. Ali samo je stajao.

Mladić lagano podiže ruku i pokaza niz put.

„Asfaltom“, progovori taman toliko glasno da ga Nikola čuje „Pr-ve kuće koje vidite... to je to. S leve strane. Pređite most i tu ste.“

„Da nema nekakvih raskrsnica? Lutam već pola dana ovuda...“

„Nemate mogućnost da promašite; blizu je, pet minuta... *ovim*.“ Mladić blago kucnu prstom po limu automobila.

Za tren je izgledalo da je razgovor završen. Nikola je bio zadovo-ljan, gotovo da je zakoračio u unutrašnjost automobila, ali onda je za-stao. Nešto u pogledu mladića donese mu nelagodu: netremice je buljio u njegovog sina Luku.

Nikola je apsurdno polako procenjivao udaljenost Luke i mladića, veličinu sekire i prave namere ovog drugog... pokuša u svemu tome da pronade opravdanje iznenadnog strahovanja koje ga beše obuzelo... ili bilo kakvom nagoveštaju fizičke pretnje... ali ničega nije bilo. Samo ne-lagoda, kao sama od sebe stvorena... postojano narastajuća.

„Ovaj žubor, hujanje iz dubine...“ govorio je mladić, netremice po-smatrajući Luku, „to je uzavreli Unac. Kada ga čujem, znam da sam sti-gao kući.“

I za tren jedino što postoji je taj huk odasvud. Trojica nepomičnih ljudi i vreme koje puzi... onda se mladić pomerio i svega nestade. Za-koračio je preko asfalta i krenuo dalje, prema zjapećoj praznini koja je polovila prostor između njih i udaljene šume.

Nikola je odvratio pogled od njega i brzo uskočio u kola... tren ka-snije već je odmicao putem. Pokuša da sagleda mladića u retrovizoru, ali nigde ga nije bilo.

„Skočio je“, rekao je Luka na engleskom. „Skočio je u provaliju.“

„Verovatno ti se učinilo“, odgovorio mu je otac na srpskom.

„Ne, video sam!“

„Dobro, u pravu si, verovatno ima neka zaravan ispod, pa se dočeka na nju.“

Nikoli nije bilo ni do kakve rasprave, želeo je što pre da stigne u to proketo mesto, obavi ono zbog čega je došao i krene nazad. Pomislio je na trenutak na smrt svog oca, starog i izmučenog, višednevnu agoniju dok duša pokušava da se otrgne iz onemoćalog tela — zašto nije umro samo malo pre, samo koji sat ranije, minut pre nego što je izgovorio zavet.

*

Neobično polje, prepuno stenja, žbunja i kržljavog drveća, zatravljena kosina planine kojoj se ne vidi vrh odmiče u nedogled. I onda promena, prostor se naglo sužava, planina kao da se nadvijala nad njima gurajući put ka ambisu. Dok se ukazivala dolina sa dosta raštrkanih kuća, put je počeo da se strmoglavljuje nadole pod nagibom kakav Nikola nikada nije video asfaltiran; pri tom je na sve strane bilo odronjenih komada stena kroz koje je put prosečen. Nikola je usporio gotovo do zaustavljanja, izbegavajući povećе komade i nastojeći da se ne približava odviše procepu koji je sada zjapio nelagodno blizak.

Najednom, prepreka na putu nije više bila kamen, već čovek, Nikola ga je spazio na vreme, ali ipak s mukom ukočio zaleteli auto na ogromnoj nizbrdici.

„Šta radite nasred puta, čoveče?“ vikao je, primirujući ustreptalost usled straha koji upravo beše doživeo.

„Pomeram kamenje“, reče neobično odeven stariji čovek. Dugačka crna mantija i brada podsetiše Nikolu na ruske popove koje je imao priliku da viđa u filmovima. Ali otkad sveštenici rade ovakve poslove?

Starac je velikim štapom izgurivao poveći komad stene van asfalta. A onda je namah zastao i ponovo se okrenuo ka Nikoli, upirući prstom u njega, kao da pokazuje na bezbožnika: „A kuda si se ti uputio sa tim detetom po ovoj vrućini?“

Nikola pokaza glavom ka dolini. „U Martin Brod.“

„Martin Brod... da, tako se sada zove.“

„Ovo što vidimo, ove kuće?“

A prizor je bio dopadljiv, trouglasta dolina oivičena liticama i planinama ispresecanim sa tri kanjona; iz dva su izbijale penušave tirkizne vode, razlivale se kroz naseobinu u mnogobrojne potoke, kao da je svaka kuća odvajala deo toka za svoje potrebe, i nakon svega ponovo

se vraćale u korita da bi se, na izlazu iz naselja stopile u jedan sliv i nastavile dalje u treći kanjon. Iznad svega toga, na sve strane kuda se moglo pogledom dosegnuti, jedna na drugu naslanjale su se planine, valovita šumovita brda natkrivena oblacima.

Lep prizor, mislio je Nikola, pre svega i iznad svega ispunjen spoznajom da je stigao na cilj.

„Znaš li kako se prvobitno zvalo ovo mesto?“ rekao je sveštenik u crnoj, prašinom prekrivenoj mantiji i bez ikakvih oznaka pripadnosti.

„Odakle bih ja to mogao da znam?“

„Pretpostavljam da ne znaš ni kako je nastalo.“

Nikola raširi ruke bez reči. Bilo mu je vrućina i muka od svega. Želeo je samo da stigne i da se smesti i da spava danima.

„Kod koga?“ prenuše ga reči sveštenika.

„Šta kod koga?“

„Kod koga idete?“

„Ni kod koga...“

Starac zavrte glavom. „Niko ne dolazi ovde bez dobrog razloga.“

„Da li je dozvoljeno doći bez dobrog razloga?“

„Može se doći i bez ikakvog razloga, ali to niko ne radi.“

„Uvek je prilika za prvi put.“

„Hoćeš da kažeš da si samo putnik namernik, slučajni prolaznik?“

„Nisam to rekao, ali...“

„Znam da nisi, jer ovo mesto prolazno nije. U njega se može doći i iz njega se može otići, ali se kroz njega ne prolazi.“

Nikola slegnu ramenima. „Ne bih da pričam o tome ako ne moram. Mnogo mi je loše, skuvan sam i šta sve ne. Svakog časa očekujem da mi dete kolabira zbog vrućine. Ne zamerite, ali ja bih da idem dalje.“

„Prođi“, reče starac, najednom pomirljivim tonom, mahnuvši rukom, a Nikoli to zaliči na dozvolu za nastavak puta. Zamislio se, pogledao ulevo ka grupi kuća što su se odavde videle u dolini, potražio pogledom vrh planine koja se nadvijala nad njima, pogledao starca koji je piljio u njegovog sina i krenuo, prvo polako, onda sve brže, u nekom iracionalnom nelagodu da će se neobični sveštenik predomisлити i onemogućiti mu prolaz.

Zašto nas svi tako gledaju? razmišljao je za tren, onda shvatio da oni u osnovi potiču odavde i da verovatno postoje nekakve genetske karakteristike i podudarnosti sa pojedinim meštanima, te da to nagoni ljude da ih zagledaju i pokušavaju da odgonetnu na koga im liče.

Možda ću i ja videti nekoga ko liči na mog oca, oblikovao je najednom misao Nikola. Radostan ili neprijatan trenutak, nije mogao da odredi.

Selo je sada već bilo na dohvatu, a strmina puta naglo je uzmakla i poslednje desetine metara pre skućenog drvenog mosta bile su gotovo u ravnici ispunjenoj retkim kržljivim žbunjem. Nikola je imao utisak da mu bubnja u glavi, kao od nagle promene pritiska. I vid mu se mutio, pretpostavljao je od napora i vrućine i konačnog opuštanja zbog stizanja na cilj. Krajičkom oka je zapazio nekog dečaka kako se saginje u grmlju tik uz put i okrenuo se u pokušaju da ugleda razlog takvog ponašanja.

Vozio je polagano, možda previše polako i kao da se sve pred njim počelo sažimati, i prostor i vreme; činilo mu se da se sve odvija usporeno, kao da se probija kroz gusti fluid; bubnjanje u glavi i most do koga nikako da stigne. S druge strane mosta, odmah uz put nalazila se crkva i započeti temelji nekakve prostrane građevine, ispred toga, tik do puta nadvijalo se grandiozno drvo, a u njegovoj senci, s ove daljine neodredljivo da li na kolovozu ili travi pored, stajala je jedna osoba. Nikola shvati da je auto zaustavio i da je to razlog što ima utisak da se sve usporilo.

Most je delovao staro i trošno, Nikola gotovo da je počeo da se premišlja da li da ide preko njega ili možda da pošalje Luku da pređe peške za svaku eventualnost. Opet, pomisao da se razdvoje na jednom ovako bizarnom mestu odmah mu se nije dopala i krenuo je dalje, mišlećom brzinom, osmatrajući osobu čije je obrise nazirao.

Huk vode koja se kovitlala deset metara ispod bio je jedini postojan zvuk. Nikola je netremice gledao u priliku koja je stajala nepomično, zagledana u njih... nekakav starac, mršav i visok, u kratkom kaputu ali predebelom za ovo doba godine nije skidao oka s njih. Tačnije, s njegovog sina, činilo mu se.

Gotovo da je pomislio da se zaustavi i zatraži dozvolu da ide dalje, da pređe ovih nekoliko metara mesta i stupi u mitsko selo Martin Brod o kome je celog života samo slušao i nikada se nije nadao da će imati potrebe da ga posećuje.

Dok je polagano prolazio kraj starca učinilo mu se da je ovaj klimnuo glavom ili samo blago savio glavu, kao u nemom pozdravu. I on je takođe savio glavu, klimnuo malo, kao u nemom otpozdravu.

Put je bio uzan i pust i gotovo ravan, uz blagu uzbrdicu. Nigde nikog... nastavio je dalje i ubrzo dospeo na nekakav prošireni prostor is-

pred zgrade koja je ličila na hotel. Iz priče oca znao je da naselje ima samo jedan hotel i da ga je nemoguće promašiti bilo sa koje strane da se krene.

„Dakle, to je to“, promrmlja sebi u bradu. Dovezao je auto na mali prostor sa strane koji je mogao biti parking da je uopšte igde drugih automobila. Osetio je potrebu da hukne od olakšanja. „Suprotno svim očekivanjima, stigli smo.“

„Ovde izgleda nema meka“, reče Luka.

„Budi srećan ako uopšte bude nečeg jestivog... i počni da govoriš na srpskom... dok smo ovde.“

„Uh... moram li?“

„Ako želiš da te iko razume...“

„Želim li da me iko razume?“

Nikola pomisli da li je i on u ovom dobu bio dosadan sa pitanjima i potpitanjima na svaku sitnicu, ali pošto ne uspe da se priseti sebe iz ovog doba, čak ni grada u kome je živio, odmahnu glavom i napusti automobil, ne uzimajući ništa od malo stvari koje su uopšte imali.

Posle početnog razjašnjenja nekolicini okupljenih meštana da su zagrebačke tablice na kolima posledica *rent a car* iz tog grada, a ne njihove pripadnosti, sve je krenulo začuđujuće lako: slobodnih soba je bilo mnogo, zapravo sve su bile slobodne, a cene su bile takve da se Nikoli neprestano činilo da nedostaje poneka nula. Hrana je neočekivano postala problem, odbio je da im spremaju pastrmku, jer nije bio siguran da li će uspeti da razdvoje meso od kostiju, Luka verovatno u životu nije video riblju kost u bilo kakvom obliku, bez obzira što je odrastao na obali mora i obožavao fišburgere. Na kraju su odabrali kajganu i krastavac. Nikakvu salatu, insistirao je, salata ume da bude opasna, puna masnog sira i komadića nečeg vrlo ljutog. Ono što su prodavali u flašama pod etiketom *Coca cola* ličilo je bojom, ali je ukus bio splaćina. Biće sreće ako sačuvaju stomake i zdravlje. Sve je bilo preobilno, prezačinjeno i premasno; on je i pojeo koliko-toliko, Luka jedva da je promrljao po tanjiru. Kakav civilizacijski jaz, razmišljao je Nikola, kajgana koju je upravo uneo u sebe u Sijetlu bi bila tretirana kao čist otrov, a prodavac iste bi zaglavio na višegodišnju robiju; duvanski dim je u slojevima lebdeo oko njih, stolnjaci su sadržali ostatke svih prethodnih obroka od postanka hotela... i niko se nimalo nije uznemiravao oko toga.

„Ima li... ima li ovde neke hrane koja nije toliko masna?“ pokušao je da sazna od kelnera, pročelavog, nižeg pedesetogodišnjaka, ali do-